

Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları

Sadri Maksudi Arsal

Ankara, Ötüken Neşriyat, 2018, 272 sayfa, ISBN:978-605155-651-2

Büşra MURATOĞLU*

Sadri Maksudi Arsal siyasette bulunduğu süre boyunca üç dönem Kazan milletvekilliği yapmış, 1917’de Rusya’da ilan edilen *İç Rusya ve Sibiry Türk Tatarları Milli-Medeni Hükümeti Muhtariyeti* isimli özerk devletin milli idaresine Başkan sıfatıyla seçilmiş, 1919’da yapılan Paris Barış Konferansı’na Rusya Avrupası Müslümanları adına bir muhtıra vermiştir. Türkiye’de ise üç dönem milletvekilliği yapmış, Türkiye adına Avrupa Konseyi çalışmalarına katılmıştır. 1925 yılında Paris Sorbonne Üniversitesi’nde ders verdiği sırada yeni kurulan Ankara Hukuk Mektebi’nde ders vermek üzere Türkiye’ye davet edilir. Türkiye’de Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu’nun kurulmasında önemli görevler üstlenen Maksudi; Türkiye’de hukuk eğitiminin gelişmesine, verdiği eserlerle büyük yararlılıkta bulunmuştur. Sadri Maksudi, Ankara Üniversitesi’nde ders verirken *Ordinaryüs Profesör* unvanını almıştır.

Milliyetçilik, millet ve milliyet kavramları; üzerine onlarca kitap ve yüzlerce makale yazılmış popülerliği hiç azalmayan konulardır. Bizim inceleyeceğimiz *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları* isimli kitap ise milliyetçilik akımlarının arkasındaki bilimsel temelleri incelemiştir. Bu eserin yazılış amacı milliyetçilik meselesinin sadece duygusal bir heyecandan ibaret olmadığını anlatmak ve bu alanda ki kavram karmaşalarına son vermektir. Sadri Maksudi Arsal kitabında *milliyetçilik* kavramını, “*bir millete mensup olan fertlerin mensup oldukları millete karşı besledikleri bağlılık duygusu ve şuuru*” anlamında kullanmıştır.

Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları isimli eser 9 fasıldan oluşmaktadır. İlk fasıldaki konular

---

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, mrtglb7@gmail.com

Antropolojik Mana da Irk ve Irkları Tasnif Tecrübeleri, Etnolojik Manada Irk, Irk ve Millet, Irkların Menşei Meselesi, Irkların, Beşeri Zümrelerin Müsavatı Meselesi ve Yüksek Irk Nazariyesinin Tenkidi meselelerini inceler. Bu bölümde geçmişte yapılan *irk tasniflerine* değinilmiş ve *antropolojik* ve *etnolojik* olarak *irk* kavramına açıklık getirilmiştir.

Maksudi, yapılan ilk ırk tasnifleri için “*Irkları taksim için kıstas kabul edilen bu cilt rengi esaslı ve kâfi bir kıstas değildir.*” diyerek cilt renklerine göre ırk ayrımı yapılmasının mümkün olmadığını ifade eder. Ayrıca Maksudi, kafataslarına göre yapılan ırk ayrımına da değinmiş, Avrupalıların da mensubu oldukları uzun kafataslı insan grubunun kısa kafataslı insan grubuna üstün olduğu görüşünü kabul etmemiştir. Nitekim uzun kafataslı olmanın Afrikalı siyahi kavimlere mahsus bir özellik olduğu anlaşılınca Avrupalılar uzun kafataslı ırkın üstün ırk olduğu iddialarından vaz geçmiştir. Maksudi “*Bugün dünyada, bütün fertleri aynı somatik vasıflara malik olan bir millet yoktur*” sözleriyle, bir milletin tüm fertlerinin aynı fiziksel özellikleri taşımasının mümkün olmadığını ifade ederek konuyu noktalamıştır. Yine bu bölümde *irk* ve *millet* kavramlarının ihtiva ettiği anlamlar detaylı biçimde açıklanmakla beraber, medeniyet seviyesi ile ırk arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

Kitapta çeşitli Avrupalı müelliflerin *üstün ırk* teorilerine yer verilmiş ve bölümün sonunda “*yüksek ırk nazariyesi hiçbir ilmi esasa dayanmayan bir nazariyedir*” denilerek bu zamana kadar ortaya atılan tüm *üstün ırk* teorilerinin yalnızca duygusal temellere dayandığı ifade edilmiştir. Böylece Maksudi milliyetçilik kavramıyla doğrudan ilişkili olan üstün ırk teorilerini reddeder ve bunların bilimsel çalışmalara dayanmayan fikirler olduğunu tekrar eder. Avrupalı müelliflerin, üstün ırk teorilerini dayandırdığı topluluk, tarih öncesinde yaşadığı düşünülen, bugün beyaz ırkın atası kabul edilen *Arya ırkıdır*. Maksudi, Aryanizm bakışının ilmi kıymetten yoksun olduğunu ve bir kısım şoven ırkçı düşünürler tarafından icat edildiğini söyler. Sonuç olarak Sadri Maksudi bu bölümde *beyaz ırkın üstünlüğü, Aryanizm bakışı ve uzun kafataslıların üstünlüğü* gibi üstün ırkın var olduğuna dair tüm fikirleri reddeder. Bu fikirlerin dayanağının bilimsel olmadığını çeşitli örnekler ile ifade eder.

İkinci bölümde ise *Milliyet Duygusunun Biyolojik Esasları ve Kavim-Milletlerin Teşekkül Edişi* konuları incelenmiştir. Maksudi, en eski devirlerden beri soylar arasında hayatta kalmak için yapılan acımasız ve kaçınılmaz rekabetten bahseder. Bu çetin mücadelelerin fertleri, mücadele esnasında mensup oldukları soylara ruhi ve fikri olarak daha çok bağlanırlar. Bu bağlılık zamanla *Milliyetçilik* duygusunun temelini oluşturur. Sadri Maksudi bir topluluğun *Millet* olabilmesi için tarih, dil ve din birliği gibi bazı şartlar taşıması gerektiğini ifade eder. Bu şartlara kitabında detaylı olarak yer verir.

Üçün bölümün ismi *Millet Teşekkülünün Çeşitli Veçhleri*’dir. Bu bölümde ise *Millet Olmanın Müspet Neticeleri, Milli Seciyenin Teşekkülü, Milletlerin Teşekkülünde Rolü Olan Unsurlar ve Milliyetçiliğin Yüksek Kültürlü Milletlerdeki Şekli* konularına yer verilmektedir. *Milletlerin Teşekkülünde Rolü Olan Unsurlar* konusu *Yaratıcı Şahsiyetlerin Rolü ve Taklit Kanununun Rolü* isimli iki alt başlığa ayrılmaktadır. Burada, büyük liderlerin devletlerin kurulmasında ve milli bilincin gelişmesinde oynadığı önemli rolden bahsedilmekte ve bir devlet içerisindeki zümrelerin birbirine benzemesinin *taklit kanunu* denilen bir

sosyolojik hadise olduğuna değinilmektedir.

Dördüncü bölüm, *Millet ve Milliyetin Mahiyeti Hakkında Fikir ve Nazariyeler* başlığını taşımaktadır. Bölümün içeriğinde *Milliyet Hakkında Metafizik Nazireye*, *Millet ve Milliyet Esası Hakkında Sosyalistlerin Fikirleri*, *Milliyetin Mahiyeti Hakkında Psikolojik Nazariye* ve “*Millet ve Milliyet Hakkında Hukuk Tarihi ve Sosyoloji Âlimlerinin Fikirleri*” konuları incelenmiştir. Bölümün sonunda Emile Durkheim’ın “millet” tanımına yer verilmektedir. “*Millet etnolojik veyahut tarihi esaslara istinaden, aynı kanunlar altında ayrı bir devlet olarak arzu ve iradesini besleyen fertlerden mürekkep bir beşeri zümredir.*” (s.131)

Beşinci kısımda, *Kozmopolitin Mahiyeti*, *Kozmopolitin Tenkidi 1 ve 2*, *Kozmopolitlerin Propagandalarından Doğabilecek Menfi Neticeler* isimli başlıklara yer verilmektedir. Sadri Maksudi bu bölümde, toplumların milliyet duygusunu unutarak ya da bundan vaz geçerek “*milliyetsiz bir beşeri kütle*” olmalarının imkânsız olduğunu savunur. Milliyet aleyhtarı olan kozmopolitikliği eleştirir. Bu görüşü gerçekleşmesi hiçbir zaman mümkün olmayan “*yanlış ideal*” olarak tanımlar.

Altıncı bölüm ise *Tarihte ve Günümüzde Milliyet Duygusu* ismini taşımaktadır. Bu bölüm, *Tarihte Milliyet Duygusunun Rolü*, *19. ve 20. Asırlarda Müessir Amil Olarak Milliyet Duygusu*, *Milliyet Duygusunun, Milliyetçiliğin Tereddidi Edilmiş Şekilleri* isimli üç alt başlığa ayrılmaktadır. Şovenizm ve emperyalizm konularından da ayrı birer başlık olarak bahsedilmiştir. Burada *Şovenizm*’in tanımı yapılmış, bu görüşe mensup kişilerin milleti ne olursa olsun kendi milletlerini diğer bütün milletlerden üstün görme eğilimleri olduğu örneklerle ifade edilmiştir. Sadri Maksudi, emperyalizmi bir “*tahakküm psikoza*” na benzeterek fikirleri bu çizgide bulunan insanların, başka milletleri kendi milletlerinden aşağı görerek onlara hâkim olma emelleri güttüğünü söyler.

Federalizm ve Muhtariyet Çerçevesinde Milliyet Esası konusu ise yedinci bölümün başlığıdır. Yedinci bölüm *Milliyet Esası ve Milli Devletler Federasyonu ve Milli Devletler İçindeki Ekalliyetlerin Milli ve Kültürel Muhtariyeti* isimli iki konuyu inceler. Bölümün sonunda, tüm dünyada emperyalizmin hâkim olmasına engel teşkil eden en önemli şeyin milliyet duygusuna bağlı olarak ortaya çıkan “*istiklal ihtiyacı*” olduğuna vurgu yapılır. Maksudi, milletlerin istiklalini koruyarak devletler arasında bir konfederasyon kurulabileceğini söyleyerek örnek olarak Birleşmiş Milletleri gösterir.

Sekizinci bölüm, *İstiklalini Kaybetmiş Milletlerin Milli ve Siyasi Uyanışı* ismini taşır. Bu kısım, *Milli ve Siyasi Uyanışta Eski Milli Kültür Eserlerinin Rolü*, *Çek Milletinin Milli Uyanışı*, *Fin Milletinin Millî Uyanışı*, *Yahudi Milletinde Milliyet Duygusunun 20. Asırda Siyasi İstiklal Arzusu Şeklinde Belirmesi* isimli dört alt başlığa ayrılmıştır. Bu bölümde Maksudi, millet özelliklerini kaybedip, artık asimile oldular denilen zamanlarda Fin ve Çek Milletlerinin eski kültür eserlerinden destek alarak nasıl tekrar ayağa kalktıklarını örnekler vererek anlatmıştır.

Son olarak dokuzuncu bölüm, *Zamanımızda Milliyet Esası ve Milliyetçilik* ismiyle karşımıza çıkar. Bu bölüm *Milliyet Esasının Beşeri Tesanüt Esasıyla Kabili Telifliği ve Zamanımız Milliyetçiliğinin Hususiyetleri ve Mümeyyiz Vasıfları* isimli alt başlıklara bölünmüştür. Sadri Maksudi, yüksek gayelere

erişmenin tek yolunun rasyonel düşünce ve prensiplere dayanan milliyetçilik olduğunu söyleyerek kitaba son noktayı koyar.

Sadri Maksudi, kitabın başında sorduğu “ *Millet ve milliyet nedir? Milliyetçilik ile beşeriyetçilik arasındaki münasebet nedir?*” gibi birçok sorunun cevabını kitabında bölümler halinde vermeye çalışır. Sadri Maksudi'nin bu sorulara verdiği cevaplar şahsi fikirlerinden ziyade konuyla ilgili yaptığı araştırmalara ve bilimsel temellere dayanmaktadır. Maksudi, kitabında sık sık tarihte yaşanmış olayları örnek gösterir ya da bunlara atıf yapar. Bu olayları okuyucuya yansıtma şekli ve konu hakkında başka düşünürlerin fikirlerine de yer vermesi bu kitabın ciddi bir kaynak araştırması üzerine bina edildiğini gösterir. Maksudi, *milliyetçilik* kelimesinin birçok boyutuyla tanımını yaparak, onu günümüzde hapsediği siyasi çerçeveden çıkarmıştır. Bu meseleye sosyolojik, psikolojik ve tarihi temellerde yeni bakış açıları getirmiştir. Bu alanda cereyan eden yararlı ve zararlı fikir akımlarına da değinerek okuyucuyu millet, milliyet ve devlet ilişkisi üzerine düşünmeye sevk etmiştir. Bir kaynak kitap mahiyetinde görülebilecek bu kitabı, milliyetçilik meselesini derinlemesine anlamak isteyen tüm okuyuculara tavsiye ederim.